

Ιστορική εξέλιξη της ψυχιατρικής

Είναι σημαντικό ότι η ψυχιατρική – μια οντότητα ασχολούμενη με εξαιρετικά μεγάλο αριθμό ασθενών – δημιουργήθηκε ως ειδικότητα πριν από δύο περίπου αιώνες. Πριν από αυτήν την περίοδο, όμως, οι ψυχικές ασθένειες θεωρούνταν αντικείμενο της φιλοσοφίας, κι ακόμα πιο παλιά και μέσα από τον Μεσαίωνα ο ψυχικός άρρωστος, εάν δεν αγνοούνταν, θα «φροντίζονταν» (δηλαδή θα φυλακίζονταν, θα τιμωρούνταν ή θα εξορκιζόταν) από «γιατρούς» και κληρικούς.

Οι ψυχικές αρρώστιες μέσα από τους αιώνες – και άσχετα εάν άλλοτε το πνεύμα θεωρήθηκε ξεχωριστό και άλλοτε ενωμένο με το σώμα – υπήρξαν πάντοτε δύσκολες και στην κατανόησή τους και στη θεραπεία τους.

Άσχετα δε με το πόσο επιστημονικές ή μοντέρνες φαίνονται οι μέθοδοί μας σήμερα, εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τα ίδια κατά βάση θεραπευτικά δόγματα όπως και παλιά (φάρμακα παλιά και τώρα, εξορκισμοί ή μαγικά λόγια παλιά και λόγια πάλι και σήμερα, όπως π.χ. πειθώ, ερμηνείες κτλ., αλλά και συνέχιση της διάστασης του «μαγικού»...).

Ας αρχίσουμε, όμως, την αναδρομή μας από τον **τρυπανισμό**, ο οποίος ανήκει στη Νεολιθική περίοδο (4.000 ή 5.000 χρόνια πριν) και ο οποίος τράβηξε την προσοχή του Broca πριν ένα αιώνα αρκετά για να γράψει ένα βιβλίο γι' αυτόν.

Ο τρυπανισμός ίσως είναι η αρχαιότερη ένδειξη γνώσης περί ψυχικής αρρώστιας, γιατί σύμφωνα με τους ανθρωπολόγους ο σκοπός του ήταν να φύγουν τα κακά πνεύματα. Ήταν ευρύτατα διαδεδομένος και συνεχίστηκε μέχρι και τον Μεσαίωνα.

Αλλά αν ο τρυπανισμός σιγά-σιγά εγκαταλείφθηκε, ο **σαμανισμός** εξακολουθεί να εξασκείται ακόμη και σήμερα.

Σαμανισμός προέρχεται από τη λέξη σαμάν που σημαίνει κάτι ανάλογο προς «άνθρωπος μάγος ή της ιατρικής» στη γλώσσα Tungus της Β. Σιβηρίας και είναι η μέσω του shaman θεραπεία του ασθενή από κακά πνεύματα. Διάφορες μορφές μαγείας ή επικοινωνίας με το υπερέραν ή και ψυχοθεραπείας, που βασίζονται στις εξαιρετικές ιδιότητες του shaman, έχουν την προέλευσή τους στην πανάρχαια αυτή λειτουργία.

Και ερχόμαστε στην **αρχαία Αίγυπτο**, **Ινδίες** και **Κίνα**. Από το 2.000 π.Χ. υπάρχουν πολλά τεκμήρια ότι και οι τρεις αυτοί πολιτισμοί γνωρίζουν τις ψυχικές ασθένειες, τις περιγράφουν και τις θεραπεύουν είτε με εξορκισμούς, είτε με φάρ-

μακα, είτε με ψυχοθεραπεία τραγουδιού (Ινδία) ή βελονισμό (Κίνα) κτλ. Όσον αφορά τον **Ιουδαϊκό πολιτισμό**, οι ψυχικές ασθένειες θεωρούνται σταλμένες από τον Θεό, όπως του Σαούλ που μοιάζει με μανιοκαταθλιπτική ψύχωση και του Ναβουχοδονόσωρα (Βαβυλών) που περιγράφεται ως λυκανθρωπία (φαντάζεται τον εαυτό του λύκο – μορφή μελαγχολίας;).

Στην **αρχαία Ελλάδα** υπήρχαν τρεις απόψεις για την ψυχική ασθένεια: η λαϊκή άποψη, η ιατρική γνώση και η φιλολογική-φιλοσοφική σκέψη.

Λαϊκή άποψη. Σύμφωνα μ' αυτήν κακά πνεύματα, όπως οι θεές του τρόμου Μανία και Λύσσα καταλαμβάνουν τους ασθενείς και τους κάνουν να περιπλανώνται ή να είναι βίαιοι, τα δύο βασικά στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τους ψυχοασθενείς. Οι ασθενείς αλυσοδεύονται ή περιφρονούνται ή γελοιοποιούνται.

Ιατρική γνώση (4ος αιώνας π.Χ.). Εκπροσωπείται από τον Ιπποκράτη, ο οποίος θεωρεί ότι η ψυχική ασθένεια προέρχεται από τη διαντίδραση των τεσσάρων σωματικών χυμών – αίμα, μαύρη χολή, κίτρινη χολή και φλέγμα, που με τη σειρά τους προέρχονται από τις τέσσερις βασικές ιδιότητες της φύσης – θερμότητα, ψύχος, υγρασία και ξηρασία. Οι άνθρωποι κατατάσσονται σε τέσσερις ιδιοσυγκρασίες – αιματώδη, χολερική, μελαγχολική και φλεγματική. Ειδικά η μαύρη χολή θεωρείται υπεύθυνη για ψυχική ασθένεια οπότε και χορηγείται κατάλληλο καθαρτικό.

Ο Ιπποκράτης δίκαια θεωρείται ο πατέρας της ιατρικής ολόκληρης, διότι πρώτος αυτός διακήρυξε πως όλες οι αρρώστιες, αρχίζοντας από την επιληψία, την «ερή νόσο» της ανθρωπότητας, οφείλονται σε κάποια δυσλειτουργία του οργανισμού ή δυσμενή επίδραση του περιβάλλοντος κι όχι σε υπερφυσικές δυνάμεις, όπως υποστήριζαν οι ιερείς του Ασκληπιού.

Ο Ιπποκράτης περιέγραψε τις βασικές ψυχικές διαταραχές – τις λεγόμενες «φρενιτίδες» – με ονόματα που χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα: «υστερία», «μανία», «μελαγχολία», «άνοια», «παράνοια». Ειδικά την υστερία, που τη θεώρησε αποκλειστική πάθηση των γυναικών, την απέδιδε σε υπερκινητικότητα της μήτρας συνδεδεμένη με σεξουαλική διαταραχή, γι' αυτό και συνιστούσε ως θεραπεία τον γάμο.

Φιλολογική – φιλοσοφική σκέψη. Ιδιαίτερα αναφερόμαστε στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη. Και οι δύο μιλούν για ψυχικές ασθένειες και για την κάθαρση ως βασικό τρόπο θεραπείας: αλλά ο μεν Πλάτων (428-348 π.Χ.) τονίζει τον υπερφυσικό χαρακτήρα της κάθαρσης, ενώ ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) τη θεωρεί σαν φυσιολογική εκτόνωση για τα πάθη. Φυσικά το θέατρο αποτελεί την ευρύτερη έκφραση αυτής της ιδέας.

Στους επόμενους αιώνες οι **Ρωμαίοι** επικρατούν, αλλά κατά κανόνα επαναλαμβάνουν τις απόψεις των Ελλήνων. Σημαντική πρόοδος επιτελεί τον 1ο αιώνα π.Χ. ο Ασκληπιάδης από τη Μ. Ασία, ο οποίος διαχωρίζει ψευδαισθήσεις και παραισθήσεις, ενθαρρύνει τις διαπροσωπικές σχέσεις των ασθενών και προτείνει θεραπεία μουσικής και διέγερση των πνευματικών ενδιαφερόντων των ασθενών. Και τον 1ο αιώνα μ.Χ. ο Κέλσος, ο οποίος πρώτος αυτός τονίζει τη σημασία της

σχέσης γιατρού-ασθενή και προτείνει ψυχοθεραπευτικές τεχνικές για να μπορέσουν να ευθυμίσουν οι μελαγχολικοί και να ηρεμήσουν οι μανιακοί.

Ο Κικέρων (106-43 π.Χ.) θα αναφερθεί ειδικά γιατί είναι ο πρώτος ο οποίος χρησιμοποίησε τη λέξη *libido* σαν ψυχολογική έννοια (έντονος πόθος) και επίσης ο πρώτος που ισχυρίστηκε ότι ο ασθενής θα πρέπει να υποφέρει για να θεραπευτεί (άποψη που διατύπωσε αργότερα ο Freud).

Τέλος ο Γαληνός (130-200 μ.Χ) προτείνει ότι η υγεία της ψυχής εξαρτάται από την αρμονία μεταξύ του λογικού, του παράλογου και του ηδονιστικού τμήματος της (που μοιάζει με το εγώ, το εκείνο και το υπερεγώ του Freud).

Ίσως η πιο σημαντική προσφορά των Ρωμαίων στην ψυχιατρική ήταν η δημιουργία νόμων για τους ψυχοπαθείς με θέσπιση ελαφρυντικών για την ψυχική ασθένεια και επί Ιουστινιανού (483-565 μ.Χ.) και κάτω από την επίδραση του Χριστιανισμού η δημιουργία του θεσμού της εισαγωγής των ψυχασθενών σε ιδρύματα για τους φτωχούς και τους ασθενείς.

Ακόμα θα αναφέρουμε δύο γιατρούς: τον Αρεταίο της Καππαδοκίας (1ος αιώνας μ.Χ.) που ξεχώριζε μελαγχολικούς, μανιακούς, παρανοϊκούς και απομονωμένους ασθενείς και τον Sorano (2ος αιώνας μ.Χ.) που περιέγραψε τις παραληρητικές ιδέες μεγαλείου και το stupor και εισήγαγε ανθρωπιστικές μεθόδους για τους ψυχασθενείς (συμπάθεια, ησυχία, ψυχόδραμα, διάβασμα κτλ.).

Και ερχόμαστε στον Μεσαίωνα, ο οποίος αρχίζει περίπου με τον θάνατο του Γαληνού (200 μ.Χ.) και τελειώνει το 1543 με τη δημοσίευση του έργου του Vesalius, *De Corporis Humani Fabrica*.

Χαρακτηριστικά του Μεσαίωνα είναι: α) η συνέχιση των απόψεων της Ελληνιστικής περιόδου περί χυμών (χολή → μελαγχολία) χρωματισμένων από προλήψεις, ηθικολογία και φανατική θρησκευτικότητα και β) η συνέχιση της παραμέλησης και της σκληρής συμπεριφοράς προς τον ψυχασθενή.

Εξάιρεση αποτελούν οι Άραβες οι οποίοι, με βάση τη Μουσουλμανική πίστη ότι ο ψυχασθενής είναι αγαπητός και διαλεγμένος από τον Θεό, αναπτύσσουν ανθρωπιστική αντιμετώπιση και δημιουργούν πρότυπα άσυλα για τους ψυχασθενείς.

Θα αναφερθούμε επίσης στον Αλβέρτο τον Μέγα (1193-1280 μ.Χ.) και τον Thomas Aquinas (1225-1274 μ.Χ.), οι οποίοι ουσιαστικά είναι οι πρόδρομοι της οργανικής ψυχιατρικής («η ψυχή δεν αρρωσταίνει»), η οποία τόσο επικράτησε στη Γερμανία τον 19ο αιώνα και σήμερα ακόμη.

Αλλά οπωσδήποτε τα χαρακτηριστικά της εποχής αυτής είναι η δαιμονολογία - η ψυχική ασθένεια είναι έργο του διαβόλου σύμφωνα με τις διδασχές του Αγίου Αυγουστίνου, η αστρολογία και η θεραπεία με εξορκισμούς.

Ψυχιατρική στην Αναγέννηση (16ος αιώνας)

Αν και η ενασχόληση με τη μαγεία άρχισε στον Μεσαίωνα, εντούτοις έφθασε στο αποκορύφωμά της στην Αναγέννηση. Έτσι κάτω από το επωνύμιο του αιρετικού η εκκλησία (η Ιερά Εξέταση) αφάνισε ένα μεγάλο αριθμό «μάγων» και «μαγισών» (100.000 περίπου στη Γερμανία κι άλλους τόσους στη Γαλλία), μερικοί

από τους οποίους με βάση τις περιγραφές ήταν οπωσδήποτε ψυχασθενείς.

Σημειώνουμε τα εξής σημεία: αυτή η αντι-μαγική μανία συνεχίστηκε οπωσδήποτε μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα· η καταδίωξη κατευθύνονταν κυρίως εναντίον γυναικών (γιατί περισσότερες ήταν οι γυναίκες μάγισσες, που κατηγορούνταν για σεξουαλική σχέση με το διάβολο κτλ.)· η αντισεξουαλική κατεύθυνση του Ιουδο-Χριστιανικού πολιτισμού έπαιξε οπωσδήποτε βασικό ρόλο· βρίσκουμε σ' αυτήν τη μανία τον πατροπαράδοτο φόβο για τη δύναμη της γυναίκας (και, όπως ισχυρίστηκαν και μαρξιστές συγγραφείς, όλη αυτή η κίνηση των γυναικών ήταν πιθανώς μια επανάσταση στο αντρικό κατεστημένο).

Ταυτόχρονα, όμως, διάφορες σημαντικές μορφές αρχίζουν να πηγαίνουν ενάντια στη σκοταδική αυτή μανία και αρχίζει να αναδύεται ο ανθρωπισμός.

Ο Ισπανός Juan Luis Vives γύρω στο 1524 περιγράφει λεπτομερέστατα τον τρόπο λειτουργίας ψυχιατρικών νοσοκομείων που πρέπει να δημιουργηθούν και εισάγει τις έννοιες της αμφιθυμίας, των συνειρμών και της σύνδεσής τους με τα συναισθήματα. Θεωρείται ο πατέρας της εμπειρικής ψυχολογίας.

Ο Johann Weyer (16ος αιώνας), Ολλανδο-Γερμανός, θεωρείται – και δίκαια – ο πρώτος ψυχίατρος. Στα βιβλία του περιέγραψε συστηματικά ψυχικές ασθένειες, υπεραμύνθηκε των μαγισσών εξηγώντας τα φαινόμενά τους κάτω από το ψυχιατρικό πρίσμα, περιέγραψε την ανθρωπιστική ψυχοθεραπεία (μέχρι και να παίρνει ψυχασθενείς στο σπίτι του), αλλά τα βιβλία του παρέμειναν στο Index Librorum Prohibitorium μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα (ειδικά λόγω της οργανικής κατεύθυνσης της Γερμανίας του 19ου αιώνα).

Θα αναφέρουμε και τον Παράκελσο (16ος αιώνας), ο οποίος πρώτος αναφέρεται στο *ασυνείδητο* και υποθέτει ότι σεξουαλικοί παράγοντες παίζουν ρόλο στην παθογένεια της υστερίας και των νευρώσεων. Ο Παράκελσος χρησιμοποίησε σαφείς διαγνωστικές κατηγορίες και σαφείς ψυχοθεραπευτικές μεθόδους (υποβολή, συμβουλή, ενθάρρυνση κτλ.). Επίσης, τον Leonardo da Vinci (1452-1519) που, ανάμεσα σε άλλα, χρησιμοποίησε ένα προσχέδιο του σημερινού ψυχολογικού τεστ Rorschach (αντίδραση του ατόμου σε μία εικόνα αποτελούμενη από κηλίδες και συννεφάκια) και έδωσε έμφαση στο ενστικτώδες στοιχείο του μυαλού.

Η ουσία, όμως, είναι ότι οι ψυχικοί ασθενείς θεωρούνται βασικά ότι κατέχονται από δαίμονες και ότι «θαύματα» μόνον μπορούν να τους σώσουν (παρόμοια άποψη όπως στην αρχαιότητα, ότι δηλαδή οι άρρωστοι μπορούσαν να θεραπευθούν με το να κοιμηθούν στα ιερά του Θεού Ασκληπιού και ύστερα από ερμηνεία των ονείρων τους από τους ιερείς).

Παρ' όλα αυτά δημιουργούνται προοδευτικά από τον 10ο-11ο αιώνα νοσοκομεία, αν και βασικά εκεί μέσα οι ασθενείς μένουν αλυσοδεμένοι και παραμελημένοι (μέχρι σήμερα!).

Θεωρείται ότι το πρώτο ψυχιατρικό νοσοκομείο ιδρύθηκε στη Βαλέντσια το 1409 από τον ιερέα Jofré και γενικά ότι η Ισπανία πρωτοπόρησε στην ίδρυση ψυχιατρικών και στη χώρα της και στο Μεξικό σε συνδυασμό και με την επίδραση των Αράβων, όπως αναφέραμε προηγουμένως.